

DOI: 10.17234/SocEkol.34.2.5

Andri Snær Magnason

**O VREMENU I VODI – JE LI KASNO
DA SPASIMO SVIJET?**

Planetopija, Zagreb, 2021., 293 str.

Višestruko nagrađivani islandski književnik Andri Snær Magnason u svojoj globalno poznatoj knjizi *O vremenu i vodi* kombiniranim književno-znanstvenim stilom opisuje povijesne društvene, gospodarske, biološke i druge procese na globalnoj razini, s naglaskom na Islandu, ali i Himalaji, Tibetskoj visoravni, Aljasci, Andama, odnosno na svim dijelovima Zemljine površine gdje se otapaju ledenjaci – procese koji su postupno doveli do poremećaja ekosustava i klimatske krize današnjice.

U knjizi se, vidnom nostalgijom za islandskom prošalošću, prikazuje kako su Islandčani, od davne islandske prošlosti i romantičarske vizije magičnog svijeta prirode pjesnika iz ranijih stoljeća, te poglavito od 19. stoljeća naovamo, doživljavali ljepotu i sklad islandskih ledenjaka, visoravni, dolina, te kako i zašto su se ledenjaci postupno počeli topiti, mrviti i smanjivati.

Zanimljivo, autor ističe da su isti procesi na djelu i na himalajskom lancu, premda su himalajski ledenjaci na višim nadmorskim visinama od islandskih, s tom razlikom što ledenjačke rijeke koje se napajaju iz himalajskih ledenjaka natapaju plodna polja koja su od ključne važnosti za milijunsko stanovništvo. U kombinaciji s čimjenicom ubrzanog otapanja ledenjaka, to ukazuje na skorašnju mogućnost da milijuni ljudi ostanu bez uvjeta za život uslijed nestašice vode i propadanja usjeva, te posljedično na mogućnost daljnjih pokušaja klimatskih migracija iz Afrike, Azije, Bli-

skog istoka, na područja koja su već (pre) naseljena.

Magnason evocira bića nordijske mitologije, kao izvora drevne slike svijeta, koja kazuje da u temelju onog vidljivog i mjerljivog, profitabilnog i poslovnog, postoji nevidljiva osovina, prividna praznina koja simbolizira, primjerice, močvare, nacionalne parkove, ledenjake, koraljne grebene i druge dijelove ekosustava, vrijednost kojih ne bismo smjeli mjeriti brojem otvorenih radnih mjesta, turističkih posjeta, prodanih proizvoda.

Alarmanтна upozorenja UN-ovih izvješća o klimatskim promjenama suprotstavljena su gomili zaglušujućih, trivijalnih vijesti kojima je vrvio Internet u danima kada je svako pojedino izvješće bilo objavljeno. Iako u cijeloj knjizi snažno zagovara isključivo znanstvene poglede i na znanosti utemeljeno djelovanje, na osnovu vlastitog iskustva sa znanstvenih konferencija i iz parlamentarnih odbora Magnason dovodi u pitanje sposobnost kako znanstvenika, tako i političara, da građanima jasno i razgovijetno prenesu spoznaje o ozbiljnosti klimatskih promjena, tako da javnost shvati „da će milijuni ljudi izgubiti svoj dom ako nešto ne poduzmemo”. (str. 63) Upravo književni stil smatra ključnim diskursom kojim bi se ta poruka mogla snažno prenijeti čovječanstvu, tako da ljudi postanu spremni mijenjati svoju dnevnu rutinu te na vlast birati one koji znaju ispravno odgovoriti na klimatsku krizu današnjice.

Magnasonovi opisi nederinate prirode nekadašnjih islandskih visoravni kao što je bila visoravan Kringilsárrani, koja je potopljena nakon što je nad njom ukinuta zaštita, uzburkanih ledenjačkih rijeka, bučnih vrtloga, ptičjih gnijezda u kanjo-

nima, slapova uz koje se doživljava neopisivo blaženstvo i užitek godina i vječnosti mira prirode; opisi stijena, kanjona, dolina iz vremena svetosti netaknute prirode, ispunjavaju čitatelje uzvišenim osjećajima radosti i mira. Ipak, da bi izbjegao optužbe da je pomodni gradski pisac ponesen idejama *New Age* pokreta, glavninu knjige napisao je racionalnim diskursom, navodeći brojne podatke koji svjedoče o divljoj devastaciji jedinstvenih prirodnih područja i o klimatskim promjenama diljem svijeta. Međutim, isti taj ekonomsko-racionalni diskurs Magnason smatra, kako kaže, „umišljenim” sredstvom ušutkavanja novijih generacija koje ne uspijevaju sagledati što se uslijed ljudskog djelovanja u svijetu događa s prirodom i planetom.

Tekst vodi čitatelje kroz ključna povijesna razdoblja industrijalizacije, kao što je razdoblje ratnih strahota Drugog svjetskog rata i poraća, koje je stubokom promijenilo svijet u smjeru ubrzanog razvoja industrije. U to vrijeme osobito je pojačana proizvodnja metala, strelovito se razvila zrakoplovna industrija, te se rodila nuklearna industrija. Po završetku rata industrijska proizvodnja razvijala se podjednakim intenzitetom, no pronašla je druge kanale za svoje proizvode. Dok su dotadašnje generacije bile naviknute ne bacati hranu i sve popravljati, nakon završetka Drugog svjetskog rada rađa se potrošačko društvo i ambalažna industrija jednokratne potrošnje ambalaže za hranu, pribora za jelo, posuđa, aluminijskih folija, limenki umjesto dotadašnjih staklenih boca, itd., koja je postupno, uslijed neutažive potrebe za sirovinama, počela ugrožavati i zauzimati područja nedirnutе prirode širom svijeta. Za razliku od opravdanih zahvata u prirodni okoliš, npr. da bi se proširilo polje

riže radi prehrane velike obitelji, ljudi sve više krče kišne šume, zatrpavaju jezera ili potapaju planinske doline radi izgradnje zabavnih parkova, trgovačkih centara ili proizvodnje jednokratnih limenki.

Prateći tekstove i životne događaje članova vlastite obitelji, uključujući svog ujaka koji je život posvetio spašavanju brojnih izumirućih vrsta krokodila širom svijeta, i svoje baku i djeda koji su odlazili na ekspedicije na ledenjake, autor poziva na čuvanje sjećanja zapisivanjem, u suprotnom će naredne generacije izgubiti sjećanja, budući da se ledenjaci tope velikom brzinom tako da su neki od njih već izgubili status ledenjaka, primjerice nekadašnji ledenjak Okjökull.

Nastoji razotkriti kako se postupno oblikovalo viđenje da priroda ima vrijednost samo ako je u funkciji turizma, trgovine, prometa, odnosno zarade; kako to viđenje podupire mreža isprepletenih interesa; kako se očuvane bisere prirodnih područja među političarima počelo smatrati beskorisnim, neiskorištenim, uslijed čega je krenula njihovo podređivanje ekonomskim interesima islandskih energetske poduzeća radi proizvodnje jeftine energije, te posljedično, postupna devastacija. Ekološke aktiviste, planinare i druge ljubitelje prirode proglašavalo se radikalnim, neprijateljima gospodarskog procvata Islanda.

Postupno su takvi procesi širom svijeta imali za posljedice porast temperature na Zemlji, povećanje količine CO₂ u atmosferi na današnjih više od 415 ppm zbog toga što čovječanstvo sagorijevanjem ugljena, nafte i plina ispušta 36 milijardi tona CO₂ godišnje, zagrijavanje i zakiseljavanje mora koja upijaju 30% ugljikovog dioksida iz atmosfere, topljenje ledenjaka i porast razine mora, dezertifikaciju, suše, učestalije

šumske požare, daleko češće pojave uragana nego ranije, izumiranje životinjskih vrsta, što već u ovom stoljeću može imati katastrofične posljedice u obliku podizanja razine mora i potapanja brojnih naselja, luka, estuarija, obalnih područja na kojima žive milijuni ljudi. To pak treba sagledati u kontekstu predviđenog porasta svjetske populacije od aktualnih 8,2 milijardi do 9,6 milijardi 2050. godine.

Spretno izrečenim upozoravajućim odlomcima autor ukazuje na činjenicu da nafta i ugljen, kada izgaraju, nikamo ne odlaze, nego se pretvaraju u CO₂ koji se pohranjuje u atmosferi:

„Watt nam je omogućio da ukrotimo vatru; s vremenom smo je naučili bolje sakriti, izolirati toplinu, dim i čađu sve dok vatra nije postala nevidljiva ispod ulaštenih poklopaca klimatizirajućih automobila koji jure svijetom sa svojim tapeciranim sjedalima i glasnom glazbom.” (str. 173)

„Mi smo erupcija vulkana, ali ne vidimo plamen kada se pogledamo u ogledalo; sve je tako lijepo dizajnirano, tako nevidljivo.” (str. 174)

„Dolijevam benzin u automobil; kao da ga punim podacima – litre se okreću na ekranu zajedno s cijenom. No to nije stvarna vrijednost; plaćam cijenu vađenja nafte iz zemlje, plaćam profit naftnog poduzeća, ali ne plaćam za posljedice izgaranja sve te količine CO₂ u atmosferu, kao ni za 400 000 km² zemlje koja bi unutar jednog stoljeća mogla biti poplavljena. Netko mora platiti za uklanjanje svega tog CO₂, ili sadnjom drveća ili izumom novih tehnologija kojima bi se CO₂ uklonio iz atmosfere.” (str. 175)

Uza svu zahvalnost koju kao čovječanstvo dugujemo nafti, koja nam je omogućila stvaranje, putovanja, obrazovanje, zdrav-

lje, sigurnost hrane, danas su se pogotovo stanovnici bogatih zemalja, odali pretjerivanju u pogledu zadovoljavanja nepotrebnih, nenužnih želja. Svjetskom zagađenju najviše ukupno doprinosi Kina, a najviše po broju stanovnika doprinose SAD. S druge strane, posljedice neumjerene konzumacije i rasta pogađaju i pogađat će ponajviše siromašne zemlje, primjerice Bangladeš u području delte Gangesa, koje je pojačano pogođeno ciklonima i poplavama.

Magnason je 2019. godine dobio priliku provesti intervju s Dalaj Lamom, kao utjelovljenjem nenasilnog rješavanja sukoba između Kine i Tibeta. U intervjuu je između ostalog bilo riječi o klimatskim izazovima iz perspektive očuvanja himalajskih ledenjaka i drevne budističke slike svijeta u kojoj je ključna osobina samilost prema životu koji nas okružuje, o čemu je Dalaj Lama rekao: „Egoizam je u našoj prirodi. Ako se čovjek sam ne brine za sebe, tko će to onda učiniti? Tako da je veoma prirodno, normalno i realistično misliti o sebi. Ali brinuti se o samome sebi tako da nanosimo štetu drugima, to je pogrešno! Svi imaju pravo na sretan život. Mi smo društvene životinje. Naša stajališta i naša djela izravno utječu na sreću drugih. Zbog toga trebamo djelovati empatijom i ljubavlju; moramo imati na umu dobrobit drugih. Kako djeca uče i sazrijevaju, tako i njihova inteligencija raste iz dana u dan, iz godine u godinu. Izgrađujemo i hranimo intelektualne djece, pa zašto onda ne bismo i njihovu ljubav i milosrđe? Ona bi mogla rasti na isti način, dan za danom, mjesec za mjesecom ako hranimo njihova srca.” (str. 98) Autor ističe da svaki čovjek ima obvezu razumjeti, znati što se događa planetu na kojem živimo, i da će buduće generacije

smatrati da smo mi znali ili da smo mogli i morali znati što se događa u našem vremenu, vremenu najvećih promjena. U tom smislu ističe ulogu formalnog obrazovnog sustava u diseminaciji znanstvenih podataka i razvoju empatije, odnosno pripremi novih generacija za budućnost.

Autor naglašava da postoji osnova za optimizam, ako se poduzmu radikalne promjene, npr. proglašavanje ugroženih životinjskih vrsta zaštićenima može voditi k njihovom oporavku, kao što je slučaj s kitovima. Energija se pak može crpiti iz obnovljivih solarnih, vjetrovinih i termalnih izvora, pri čemu se ne smije zaboraviti na otpor država kao što su Saudijska Arabija, Katar, Rusija, Norveška, koje žive od prodaje nafte. Čovječanstvo treba štedjeti energiju, koristiti električna prijevozna sredstva, kućanstva treba grijati sve više na energiju Sunca, vjetrova, valova. Nije dovoljno smanjivati emisije CO₂, potrebno je raditi na usavršavanju tehnologija koje uklanjaju CO₂ iz atmosfere u velikim količinama, bez toga je predvidljiv nastavak zagrijavanja Zemlje, otapanja ledenjaka, porast razine mora i poplavlivanje niskih obalnih područja širom svijeta.

Ako bismo se kritički osvrnuli na Magnasonovu knjigu *O vremenu i vodi*, eventualno bismo se dotaknuli pomalo zbrkanog stila u kojem se književni opisi izmjenjuju sa znanstvenim, potom s poetskim izričajem, na koncu s autorovom obiteljskom pozadinom. Osim toga, valjalo bi dodati ponešto senzibiliteta za situaciju urbanih obitelji s djetetom ili djecom, koja imaju jedan automobil, nemaju garažu, te se svakodnevno muče s pronalaženjem parkirnog mjesta za svog jednog jedinog, nasušno potrebnog limenog ljubimca, za razliku od obitelji koje imaju više automo-

bila, garažu, vlastita parkirna mjesta. Na tragu Magnasonova razlikovanja rižinih polja kao nasušne potrebe, od trgovačkih centara i zabavnih parkova kao hira neu-mjerenih želja, u urbanim prometnim politikama danas bi se, recimo, moglo razlikovati prvu od druge kategorije obitelji, te obiteljima iz prve kategorije omogućavati parkirna mjesta na javnim površinama besplatno ili po povoljnijim uvjetima.

Jasmina Božić

DOI 10.17234/SocEkol.34.2.6

Slavica Jakelić

I SLOBODA I PRIPADANJE – ESEJI O RELIGIJI, NACIONALIZMU I SOLIDARNOSTI

Tim press, Zagreb, 2024., 128 str.

Pitanja religijskoga identiteta, solidarnosti i nacionalizma, osobito onoga radikalnog, u današnjem globaliziranom društvu sve se češće propituju. Spomenuta pitanja autorica Slavica Jakelić u svojoj zbirci od sedamnaest eseja razrađuje kroz različite perspektive te traži najsmisleniji odgovor.

Čitatelji će se pri početku čitanja možda zapitati otkud radikalni nacionalizam i religijski identiteti u razvijenoj zapadnjačkoj državi poput SAD-a. Prije 2017. godine mislilo se da navedeno pripada prošlosti – sve do pobjede Donalda Trumpa.

Prvom Trumpovom pobjedom znanost je potisnuta u drugi plan, te svjedočimo rastu nacionalizma i dubokoj ukorijenjenosti religije u američkom društvu. Autorica je u ostatku knjige preispitala zašto je tomu tako.